

Види і форми прояву самодостатності підприємства

(Представлено: д.е.н., проф. Цаль-Цалко Ю.С.)

У статті досліджується сутність видів і форм самодостатнього розвитку підприємств, запропоновано основні їх характеристики й умови функціонування господарської діяльності. Встановлено, що сьогодні більшість підприємств лісової галузі засвідчує наявність дуже низького рівня ефективності господарювання щодо створеного прибутку, формування інвестицій, показників вартості робочої сили та зростання вартості бізнесу. Видову диференціацію самодостатності підприємства доцільно здійснювати за часовими ознаками оцінювання. В управлінському значенні це дозволяє виокремити самодостатність ретроспективну, бюджетну, поточну і стратегічну, які характеризують економічний розвиток в минулому, що має бути, що є і буде в майбутньому. Залежно від прояву видів самодостатності ділиться на такі форми: реалізована; нормально стійка; зразкова; динамічна; прогностична. Під формою представлення рівня самодостатності слід розуміти прояв її видового змісту, який є об'єктом, що характеризується системою показників, які слугують аналітичною основою для прийняття відповідних управлінських рішень. Істотне значення для забезпечення самодостатності мають ресурси, які задовольняють споживацькі потреби технологічного процесу господарської діяльності. Для цього необхідно визначити статус ресурсів з позиції їх участі в процесі одержання цінностей і доданої вартості, розширеного інноваційного відтворення та зростання ринкової вартості підприємства. Ефективність участі ресурсів у забезпеченні самодостатності підприємств передбачає досягнення їх повної зайнятості та повного обсягу господарювання на основі найпотрібнішої діяльності в оцінці формування максимального співвідношення між одержаним чистим доходом і вартістю понесених витрат на його створення.

Ключові слова: самодостатність; економічна безпека; господарська діяльність; види і форми самодостатності підприємства; ресурси; додана вартість.

Постановка проблеми. Самодостатність – одна з основних динамічних характеристик кожної господарюючої системи як спроможність самостійно підтримувати достатній рівень розвитку, який задовольняє на припустимому рівні гарантовані потреби для всіх учасників її діяльності. В останній час це поняття починає застосовуватися відносно економічних систем різних рівнів господарської діяльності, особливо щодо розвитку територіальних громад як сукупності суб'єктів господарювання і домашніх господарств, що забезпечують їх самофінансування. Головною особливістю самодостатньої господарюючої системи є її стійке функціонування в динамічному навколишньому середовищі під дією великої кількості випадкових факторів, які обумовлюють складний характер їх поведінки й управління.

Важливою особливістю змісту поняття «самодостатність» стосовно підприємства, і зокрема лісогосподарського, як економічної системи є те, що вона відображає можливість об'єкта зберігати свою цілісність як системи і одночасно розвиватися (прогресувати в інвестиційно-інноваційному напрямі), незважаючи на негативний вплив факторів зовнішнього середовища. Оцінка рівня самодостатності підприємства та визначення підходів до її формування обумовлює необхідність обґрунтування видів і форм її прояву. Підприємства змушені постійно підтримувати свою самодостатність, ретельно слідкувати за процесами забезпечення безперервного ефективного виробництва та реалізації своєї продукції, захищати свої ринки й протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Тому процес ефективного управління підприємством має базуватися на проведенні діагностики рівня його самодостатності. Це сприятиме розширенню адапційних можливостей підприємства до можливих змін у господарській діяльності та створенню умов його стабільного функціонування і розвитку на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні аспекти оцінювання рівня економічного стану підприємств за різними характеристиками розвитку (економічна і фінансова безпека, сталий розвиток, фінансова стійкість, фінансовий стан) досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Аналіз наукових джерел дав змогу виокремити в цьому напрямі досліджень вагомий результат в дисертаціях Н.Ю. Гічової, К.С. Фень, О.Л. Кузенко, Л.А. Могиліної, О.А. Хоменко, Т.В. Олексюк, Т.Ю. Бутової, І.І. Смачило, І.В. Нагорної; у монографіях Е.І. Данілової, А.К. Моденова, О.І. Белякової, М.П. Власова, Т.А. Леявіної, О.В. Мороза, Н.П. Карачиної, А.А. Шияна, В.О. Ткач, О.С. Камушкова, В.О. Шевченко, С.М. Шкарлета, В.В. Прохорової, Ю.В. Прохорова, О.О. Кучеренка, В.М. Гейця, М.О. Кизима, Т.С. Клебанової, Т.С. Черняка, О.А. Кириченка, М.П. Денисенка, В.С. Сідака,

Т.Г. Васильців, І.Г. Кукукиної, С.В. Климової; статтях І.В. Руденка, Т.М. Болотової, Т.В. Кулинич, О.В. Портної, Я.О. Черниша, О.І. Копилок, Ю.В. Тимчишиної, О.М. Музички, А.В. Ендовицької, Т.А. Волкової, Г.Вирембека, М.Квечінського.

Відаючи належне результатам досліджень, одержаним цими вченими, слід зазначити, що вони характеризуються відсутністю комплексного підходу до оцінювання рівня економічного стану через розуміння самодостатнього розвитку господарюючої системи. Сама самодостатність як поняття, яке надзвичайно важко визначити однозначно, має досить складний, але також здійснений вимір, що дозволяє визначити відповідні підходи до її сутності. Узагальнюючою характеристикою стану розвитку господарюючих суб'єктів може бути рівень економічної самодостатності їх діяльності відносно потреб всіх стейкхолдерів, що беруть участь у процесі господарювання. Такий підхід потребує додаткового обґрунтування визначення складу функціональних інструментів системи видів і форм самодостатності підприємства та механізму їх формування з урахуванням ринково-економічної ситуації, що склалася в Україні. Актуальність і практична значущість питань ефективного управління розвитком підприємства для забезпечення його самодостатності на сучасному етапі обумовили вибір і цільову спрямованість дослідження.

Метою статті є розробка методичних підходів до обґрунтування системи видів та форм самодостатності підприємства у взаємозв'язку зі станом його економічного розвитку.

Відповідно до мети завданнями наукового дослідження є:

- дослідження складу видів і форм самодостатності підприємства в контексті сучасних тенденцій;
- розробка методичного підходу до обґрунтування самодостатності підприємства за окремими її формами і видами;
- встановлення взаємозв'язку системи видів і форм самодостатності підприємства з його економічним розвитком та використанням ресурсів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ефективне функціонування підприємства в умовах ринкової економіки значною мірою залежить від обґрунтованості та якості прийнятих управлінських рішень, основою яких є об'єктивна оцінка самодостатності розвитку, тобто комплексна оцінка господарської діяльності, що адекватно відображає реальне положення підприємства на ринку. Формування самодостатнього розвитку є дуже важливим завданням для лісогосподарських підприємств, які переважно функціонують на основі державної і комунальної форм власності (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники економічного розвитку лісогосподарських підприємств України, млн грн

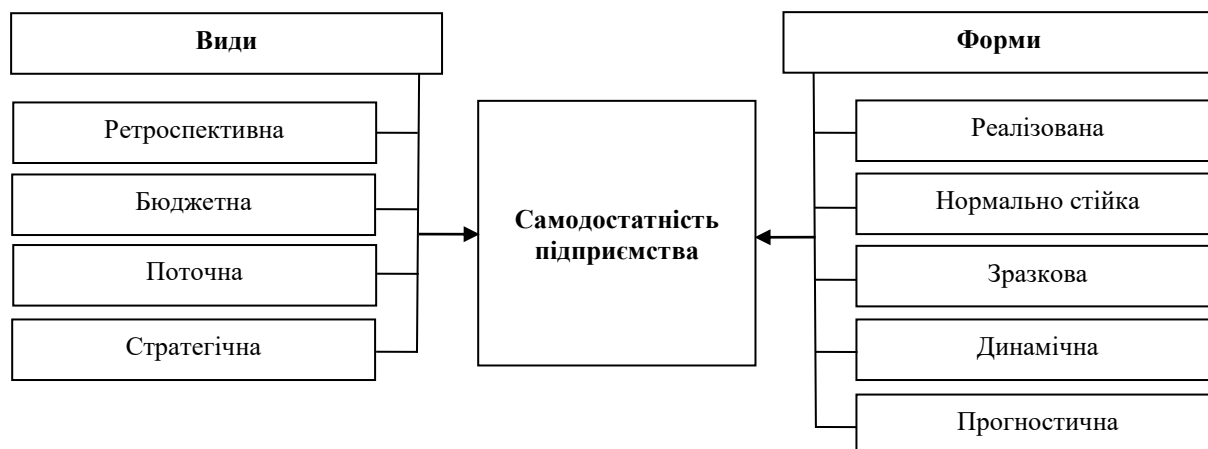
Показник	Рік						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)	6662,5	8255,5	11858,8	14036,0	15888,3	19316,0	17315,3
Додана вартість за витратами виробництва	3670,0	4044,6	6132,9	7126,4	8737,2	10340,0	8899,9
Витрати на персонал	2823,3	3136,2	4474,0	5589,4	7060,3	8718,2	8073,9
Продуктивність праці	2,36	2,63	2,65	2,51	2,25	2,22	2,14
Вартість активів на 31.12 звітного року	2876,1	3165,7	4420,5	5075,6	5993,4	6557,9	6783,2
Власний капітал	1551,5	1506,5	2521,1	2799,1	3114,8	3310,3	3217,9
Фінансовий результат до оподаткування:							
✓ прибуток	210,9	384,8	1110	941	819,4	770,1	441,6
✓ збиток	28,1	27	18,6	33,1	23,4	22,8	51,4
✓ сальдо	182,8	357,8	1091,4	907,8	796	747,3	390,2
Чистий прибуток	109,6	245,5	889,7	720,3	645,1	585,7	294,6
Капітальні інвестиції	371,1	379,6	783,8	767,8	767,2	959,1	546,5
Ресурсні платежі	354,7	623,9	853,2	1062,4	942,8	1146,3	1496,6

Довідка: розроблено автором на основі даних <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Динаміка і рівень показників економічного розвитку підприємств лісової галузі свідчить, що більшість їх має дуже низький рівень ефективності господарювання щодо створеного прибутку, формування інвестицій, показників вартості робочої сили та зростання вартості бізнесу.

Самодостатність підприємства можна пов'язати з певним часовим виміром та станом результативного розвитку за моментними й інтервальними показниками відповідно до способу виконання ними своїх функцій, що демонструють обсяг явищ, їх середній рівень, інтенсивність прояву, структуру і зміну в часі або в просторі порівнянні.

Розуміння поняття «самодостатності» визначається можливістю підприємства самостійно забезпечувати достатній рівень результатів господарської діяльності. Згідно з тлумачним словником української мови, достатній – це такий, який задовольняє що-небудь, а самодостатній – здатний діяти сам, уміння діяти без сторонньої допомоги [2]. Застосовуючи поняття «самодостатність» до підприємства, можна класифікувати її за видами і формами (рис. 1).

Довідка: авторська розробка

Рис. 1. Види та форми самодостатності підприємства

Видову диференціацію самодостатності підприємства доцільно здійснювати за часовими ознаками оцінювання. В управлінському значенні це дозволяє виокремити самодостатність ретроспективну, бюджетну, поточну і стратегічну, які характеризують економічний розвиток в минулому, що має бути, що є і буде в майбутньому. Ретроспективна самодостатність пов'язана з оцінкою господарської діяльності, що вже відбулася, тобто вона спрямована у минуле і характеризується фактами й результатами за операціями, які вже здійснилися. Оцінювання рівня ретроспективної самодостатності дозволяє виявити невикористані резерви та передбачити виправлення ситуації в майбутньому. Оцінка має на меті з'ясувати, чи забезпечили реалізовані заходи той вплив, на який вони були розраховані, й встановити причинно-наслідкові зв'язки між діями та результатами. Якщо за результатами оцінювання будуть зроблені правильні висновки, то це допоможе збалансувати всі системи підприємства на бюджетний період, підвищити і розширити ринок збуту, збільшити продуктивність праці, використовувати більш ефективно ресурси, успішно розвиватися.

Бюджетний рівень самодостатності оцінюється на підставі планових показників результатів майбутньої господарської діяльності. Він передую фактичному здійсненню господарських операцій і базується на очікуваних результатах з урахуванням впливу факторів, які будуть діяти як у середині підприємства, так і зовні. При цьому вихідними даними для розробки бюджетного рівня самодостатності є її фактичний стан, від об'єктивності якого залежить обґрунтованість, точність і результативність формування рівня самодостатності на перспективу. Цінність такої оцінки полягає в тому, що досліджуються можливі варіанти розвитку підприємства, відпрацювання методів досягнення найбільш бажаних результатів, планування майбутньої діяльності, визначення завдань і своєчасного прийняття управлінських рішень, спрямованих на попередження негативних наслідків. Під час оцінки бюджетної самодостатності виявляються фактори, які суттєво впливають на діяльність підприємства та його фінансові результати у майбутньому, а також ступінь цього впливу. Незважаючи на те, що висновки, зроблені за фактичним станом самодостатності, мають імовірнісний характер, без такого дослідження не можливо визначити бюджетний рівень самодостатності.

Поточний рівень самодостатності створюється у процесі фактичного здійснення господарської діяльності, в межах якої також відбувається і його контроль. Основною вимогою до цієї самодостатності є оперативне її оцінювання, оскільки господарська ситуація достатньо передбачувана. У найбільш узагальненому вигляді таке оцінювання здійснюється через моніторинг як зворотній зв'язок, що дає змогу з'ясувати: чи відповідає бюджету (плану) фактична траєкторія руху до мети; чи досягнуті бажані проміжні й кінцеві результати. Моніторинг поточної самодостатності – це систематичне відстежування показників, які характеризують економічний розвиток господарської діяльності в режимі поточної ситуації. Головна мета моніторингу – одержувати показники стану об'єкта спостереження і виявляти розбіжності з плановими, та оцінювати тенденції розвитку і передбачати майбутні стани. Виявлення таких розбіжностей важливе для своєчасного подолання або зменшення виявлених небажаних тенденцій у розвитку процесів. Визначення поточної самодостатності здійснюється під час спостереження за тим, що відбувається з економічним розвитком у процесі господарської діяльності.

Стратегічна самодостатність визначається на довгострокову перспективу. Вона оцінюється в умовах високого рівня невизначеності щодо кількісних і якісних характеристик майбутньої діяльності підприємства й потребує урахування великої кількості ризиків, які можуть виникнути на його шляху. З огляду на це слід зазначити, що визначити можливу стратегічну самодостатність досить складно, оцінювання здійснюється за допомогою математичних і статистичних методів й не містить такої деталізації, як бюджетна і поточна. Основне завдання моделювання стратегічної самодостатності полягає у виборі стратегії та обґрунтуванні політики залучення й ефективного розміщення і використання ресурсів підприємства.

Ретроспективний, бюджетний, поточний і стратегічний рівні самодостатності підприємства демонструють різні види розвитку, що мають своє змістовне наповнення, аналітичне призначення та сфери управлінського застосування. Їх прикладна оцінка здійснюється завдяки формам представлення кількісних та якісних показників, які характеризують розвиток самодостатності в часі: минулий період; очікуваний стан; в режимі онлайн та на довгострокову перспективу. Самодостатність підприємства багатогранна за своїми проявами. Це сукупність різноманітних ресурсів, пов'язаних з технологічним процесом і умовами господарювання, які утворюють складне комплексне явище. Тільки зважене, збалансоване залучення в дію всіх факторів здатне надавати процесу господарювання раціональності та ефективності.

Залежно від прояву видів самодостатності вона ділиться на такі форми: реалізована; нормально стійка; зразкова; динамічна; прогностична. Під формою представлення рівня самодостатності слід розуміти прояв її видового змісту, який є об'єктом, що характеризується системою показників, що слугують аналітичною основою для прийняття відповідних управлінських рішень.

Реалізована форма самодостатності підприємства у найбільш узагальненому вигляді відображає досягнутий рівень розвитку господарської діяльності у визначених часових положеннях. Вона має відношення до всіх перспективних видів самодостатності, параметри яких оцінюються фактичними даними розвитку господарської діяльності, з метою аналітичного дослідження результативності системи управління щодо виконання бюджетних і стратегічних перспектив підприємства. Реалізована самодостатність характеризує рівень використання існуючого її потенціалу, який був розрахований як можлива його величина на майбутню діяльність. Реалізована самодостатність оцінює результат з точки зору зіставлення її із запланованою (необхідною).

Зразкова самодостатність підприємства (зразок – той (те), якого варто наслідувати; взірць, приклад [2, 3]) – це своєрідний «еталон», «норма», «стандарт», яких слід досягти задля максимального задоволення потреб стейкхолдерів. Щодо термінів «еталон», «норма» і «стандарт», то їх тлумачення подано у словнику іншомовних слів [1]. Еталон (фр. *etalon* – виставляти, показувати) – зразкова міра, зразок, мірило. Норма (від лат. *norma* – правило, взірць) – загальновизнане, узаконене правило, міра, закон, взірць, звичайний стан. Стандарт (англ. *standard*) – шаблон, трафарет, штамп. В українській мові [2, 3] ці терміни трактуються таким чином: норма – зразок, установлена міра, розмір чого-небудь; еталон – мірило, зразок для порівняння з чим-небудь; стандарт – єдина типова форма організації, проведення, здійснення чого-небудь.

Зразкова самодостатність – це надійно гарантована ресурсна забезпеченість та її структурна рівновага, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і партнерів, довіра кредиторів, інвесторів, інших суб'єктів зобов'язань та припустимий рівень залежностей від них, наявність такої величини доданої вартості, складові якої б забезпечили кожному зовнішньому учаснику господарського процесу достатній розвиток, а власнику підприємства – умови до самофінансування.

Умови зразкової самодостатності передбачають повне покриття витрат від можливих ризиків за рахунок створення резервів власного капіталу. Підприємство в поточній діяльності не залежить від позикових коштів, але може їх використовувати під час здійснення капітальних інвестицій. Проте надлишкова самодостатність негативно впливає на результати господарювання, оскільки забезпечується відволіканням коштів на створення запасів ресурсів понад нормативну величину.

За умови зразкової самодостатності підприємство функціонує та розвивається на сталій, розширеній інноваційній основі, використовує при цьому нормативну величину активів при оптимальній структурі фінансових ресурсів на їх створення, що гарантує йому в динаміці високу платоспроможність і розширену інвестиційну діяльність з урахуванням прийнятого, прогнозованого й припустимого рівня ризику. Зразкова самодостатність слугує для оцінювання рівня всіх її видів.

Нормально стійка самодостатність підприємства визначається умовами економічного середовища, у межах якого здійснюється господарська діяльність, при якій забезпечується сталий високий результат його функціонування за рахунок активного реагування на зміну внутрішніх і зовнішніх факторів. У динаміці така самодостатність відображає можливість системи зберігати стійкість протягом тривалого періоду часу. Управлінський персонал цих підприємств вміє раціонально використовувати потенціал наявних ресурсів, а також так керує господарською діяльністю, що вона характеризується високим рівнем доданої вартості та її якісною структурою відносно окремих елементів, що вказує на їхню інвестиційну привабливість.

Відносно результатів господарювання підприємства з нормально стійкою самодостатністю, то вона передбачає, що ресурси, вкладені в господарську діяльність, мають окупитися за рахунок одержаного чистого доходу від реалізованих об'єктів, а його якість забезпечувати самофінансування та незалежність від зовнішніх залучених джерел формування активів. Нормально стійка самодостатність окремих підприємств є передумовою добробуту працівників, своєчасного і в повному обсязі виконання зобов'язань за податковими платежами, ефективності та безризиковості ділових відносин з постачальниками ресурсів, забезпечення конкурентоспроможності господарської діяльності.

Нормально стійка самодостатність формується на рівні стабільного становища підприємства в ринкових умовах господарювання як комплексне поняття, яке володіє зовнішніми формами прояву, створюється результатами діяльності і знаходиться під впливом різних факторів. Як багатогранне поняття рівень нормально стійкої самодостатності підприємства визначається здатністю здійснювати господарську діяльність безперервно, незважаючи на ризики і зміни, які можуть вплинути на його функціонування.

За умовами нормально стійкої самодостатності підприємство має функціонувати та розвиватися на рівні припустимого забезпечення потреб всіх його стейкхолдерів, використовувати мінімально необхідну величину активів за ефективною структурою пасивів відносно створеної доданої вартості, що гарантує йому платоспроможність та інвестиційну привабливість з урахуванням гранично тимчасового рівня ризику. Отже, нормально стійка самодостатність підприємства досягається за умови виконання конкретних заходів, які спрямовані на ефективне формування, розподіл і використання ресурсів, здійснення господарської діяльності безперервно, незважаючи на ризики й зміни в середовищі бізнесу.

Динамічна форма уявлення розвитку самодостатності підприємства являє собою параметричну характеристику змін її рівня, що дозволяє дослідити існуючі тенденції та виявити чинники, які змінюють свою вагомість у часі. Зазначена форма оцінювання використовується для ретроспективних показників, переважно з метою здійснення контролю під час визначення рівня бюджетної і стратегічної самодостатності та поточного її формування.

Динамічний характер управлінського механізму, за допомогою якого створюється самодостатність, формує необхідність оцінювання існуючих динамічних здатностей підприємства. Динамічне оцінювання може мати вирішальне значення як безпосередньо для діяльності підприємства на швидкозмінному ринку, так і для ефективності проведення динамічного стратегічного аналізу. У класичному розумінні динамічний розвиток самодостатності – це здатність підприємства цілеспрямовано створювати, розширювати і поліпшувати потенціал своєї ресурсної бази у відповідь на зміну умов зовнішнього середовища. Аналітична інтерпретація самодостатності в динаміці має управлінське значення для забезпечення оцінювання бюджетних, поточних і стратегічних її показників.

Динамічний характер розвитку самодостатності забезпечується нарощуванням потенціалу підприємства з максимально можливою швидкістю, економним формуванням доходів та інвестуванням активів. Розвиток рівня самодостатності підприємства визначається як темп її зростання (спаду). Формування самодостатності підприємства є складним динамічним процесом, орієнтованим на максимальну взаємодію із зовнішнім середовищем і забезпечення високої якості реалізації її чинників. Динаміка широко використовується під час опису різних процесів і явищ, що визначають самодостатність як вказівку на важливість зміни в часі їхніх характеристик.

Прогностична форма прояву самодостатності виконує функцію попереджуючої ідентифікації можливих її змін. Під час визначення прогностичного рівня самодостатності використовуються як минулі показники результатів господарської діяльності, так і поточні припущення щодо майбутнього її розвитку. Якщо прогнозування виконано якісно, результатом буде стан підприємства в майбутньому, який можна застосовувати як основу для бюджетування (планування). Її існування ґрунтується на аналітичних результатах вивчення динамічної і поточної самодостатності і може бути визначене за умови наявної тенденції зміни або низької варіативності її значень у динамічному вимірі. Водночас прогностична самодостатність не тотожна її стратегічному поняттю, оскільки може відображати рівні самодостатності на короткостроковий період.

Кожна з представлених видів і форм самодостатності є об'єктом створення й оцінювання. Ефективність їх використання для прийняття відповідних управлінських рішень буде вищою у разі застосування системного підходу до змістовного наповнення окремих видів і форм самодостатності. Забезпечення високого рівня самодостатності є першочерговим і універсальним завданням, що стоїть перед кожним суб'єктом господарської діяльності.

Істотне значення для забезпечення реалізації цього завдання мають ресурси, які задовольняють споживацькі потреби технологічного процесу господарської діяльності. Для цього необхідно визначити статус ресурсів з позиції їх участі у процесі одержання цінностей і доданої вартості та у формуванні самодостатності підприємств. Вплив ресурсів на формування самодостатності підприємства визначається пріоритетними їх проявами щодо участі в господарській діяльності (табл. 2).

Статус і участь ресурсів у забезпеченні самодостатності підприємства

Статус ресурсів	Участь у формуванні самодостатності підприємств
Економічні блага	Належність підприємству на умовах власного капіталу і зобов'язань
Засіб бізнесу	Забезпечення здійснення процесів господарської діяльності: постачання, виробництво, реалізація
Запаси	Розміщення фінансових ресурсів у запасах активів в об'єктах споживчого і неспоживчого майна для забезпечення безперервної господарської діяльності
Економічні відносини	Забезпечення раціонального поєднання під час формування взаємозв'язків між персоналом та його взаємодії з засобами господарської діяльності
Джерело доданої вартості	Надходження доходів з максимальною часткою доданої вартості від реалізації об'єктів, створених у процесі господарської діяльності в результаті споживання ресурсів
Елемент процесу господарської діяльності	Перетворення (трансформація) під час створення і реалізації об'єктів діяльності
Фактори виробництва	Забезпечення технологічного процесу створення об'єктів діяльності задля спроможності приносити якісний дохід для задоволення потреб найманих працівників, держави і територіальних громад та власників бізнесу
Можливості	Визначають потенціал господарської діяльності за якісними і кількісними параметрами самодостатності
Обмеження	Самодостатність господарської діяльності обмежена наявністю ресурсів і потребами споживачів на певному рівні економічного розвитку
Об'єкти власності	Забезпечення самодостатньої господарської діяльності здійснюється на відповідному способі й механізмі поєднання працівників і засобів виробництва з використанням різних форм власності: загальнодержавної, комунальної, приватної, колективної
Витрати	У процесі використання ресурсів формуються витрати на створення об'єктів діяльності в складі: матеріальних витрат та витрат на оплату послуг, використаних у виробництві; вартості робочої сили, амортизації, відрахувань на соціальні заходи та фінансових витрат
Об'єкт інвестування	Інвестування в ресурси з власних і залучених джерел спроможне забезпечити стабілізацію і сталий економічний розвиток господарюючих суб'єктів зростання їх вартості та рівня самодостатності

Довідка: авторська розробка

Господарська діяльність передбачає використання економічних ресурсів у складі землі, праці, капіталу (активів) та підприємницького хисту. Ефективність участі ресурсів у забезпеченні самодостатності підприємств передбачає досягнення їх повної зайнятості та повного обсягу господарювання на основі найпотрібнішої діяльності в оцінці формування максимального співвідношення між одержаним чистим доходом і вартістю понесених витрат на його створення. Самодостатність потребує такого стану ресурсів, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності власних коштів, одержання стабільної якісної доданої вартості та забезпечення процесу розширеного інноваційного відтворення і зростання ринкової вартості підприємства. Для самодостатнього функціонування підприємство має визначати й організувати численні взаємопов'язані види діяльності, які конкретизуються у відповідних процесах з погляду додавання цінності та одержання доданої вартості.

Висновки. Управлінська сукупність видів і форм самодостатності підприємства – це багаторівнева, ієрархічно організована система цілеспрямованого впливу на господарську діяльність, що представлена станом економічного розвитку, репрезентованим у різних форматах. Гарантування економічної безпеки потребує від кожного господарюючого суб'єкта організації моніторингу за системою видів і форм рівня самодостатності його діяльності. На формування самодостатньої господарської діяльності істотно впливає статус ресурсів, які забезпечують технологічний процес, створення доданої вартості та зростання ринкової вартості підприємств. Самодостатність – це такий стан, за якого показники господарської діяльності є настільки збалансованими, що підприємство є захищеним від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Представлені види і форми самодостатності є результатами господарської діяльності, що репрезентуються в окремих її форматах. Кожен вид і форма самодостатності має містити у собі методичний інструментарій обліку, моніторингу, аналізу, бюджетування (планування), стратегії, прогнозування, засоби проактивної ідентифікації потенційних загроз та комплекс управлінських заходів протидії їх активації. Прикладне застосування такої системи має упередити дію можливих загроз навіть в умовах досягнення детермінованої стратегічної самодостатності.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є обґрунтування індикаторного підходу до оцінювання рівня самодостатності розвитку господарюючих суб'єктів на основі врахування параметрів їх економічних показників та розробки інструментарію ідентифікації потенціалу ресурсів.

Список використаної літератури:

1. Словник іншомовних слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/36/53405/244683.html>.
2. Словник української мови : в 11 т. / ред. І.С. Назарова та ін. – АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1970–1980.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та гол. ред. В.Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Гічова Н.Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. к.е.н. : спец. 08.00.04 / Н.Ю. Гічова. – Дніпропетровськ, 2010. – 23 с.
5. Фень К.С. Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.04 / К.С. Фень. – Кам'янець-Подільський, 2018. – 273 с.
6. Кузенко О.Л. Фінансовий механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.08 / О.Л. Кузенко. – Харків, 2017. – 253 с.
7. Могиліна Л.А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : автореф. дис. к.е.н. : спец. 08.00.08 / Л.А. Могиліна. – Суми, 2015. – 24 с.
8. Хоменко О.А. Управління фінансовою безпекою молокопереробних підприємств : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.04 / О.А. Хоменко. – Кам'янець-Подільський, 2019. – 374 с.
9. Олексюк Т.В. Формування стратегії управління фінансовою безпекою підприємств машинобудування : автореф. дис. к.е.н. : спец. 08.00.04 / Т.В. Олексюк. – Харків, 2016. – 23 с.
10. Бутова Т.Ю. Фінансова безпека підприємства торгівлі : дис. ... к.е.н. : спец. 051 / Т.Ю. Бутова. – К., 2019. – 374 с.
11. Смачило І.І. Механізм управління сталим розвитком підприємств харчової промисловості : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.04 / І.І. Смачило. – Тернопіль, 2011. – 235 с.
12. Нагорна І.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансовою стійкістю підприємств торгівлі : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.09 / І.В. Нагорна. – Харків : ХДУХТ, 2019. – 303 с.
13. Данилова Е.І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства : монографія / Е.І. Данилова. – Вінниця : Європейська наукова платформа, 2020. – 342 с.
14. Экономическая безопасность предприятия : монография / А.К. Моденов, Е.И. Белякова, М.П. Власов, Т.А. Леявина. – СПб. : СПбГАСУ, 2019. – 550 с.
15. Мороз О.В. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія / О.В. Мороз, Н.П. Карачина, А.А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 241 с.
16. Ткач В.О. Фінансова безпека підприємства: організаційно-економічний механізм керування податковими зобов'язаннями підприємств : монографія / В.О. Ткач, О.С. Камушков, В.О. Шевченко. – Запоріжжя, 2011. – 168 с.
17. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія / С.М. Шкарлет. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.
18. Прохорова В.В. Управління економічною безпекою підприємств : монографія / В.В. Прохорова, Ю.В. Прохоров, О.О. Кучеренко. – Харків : УкрДАЗТ, 2010. – 282 с.
19. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие : монография / В.М. Гесць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, Т.С. Черняк ; НДЦ ІПР НАН України. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
20. Кириченко О.А. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи : монографія / О.А. Кириченко, М.П. Денисенко, В.С. Сідак ; заг. ред. О.А. Кириченко. – К. : ІМБ Університету «КРОК», 2010. – 412 с.
21. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
22. Кукукина И.Г. Методы экономической оценки устойчивости развития предприятия : монография / И.Г. Кукукина, С.В. Климова. – М. : ИНФРА-М, 2018. – 202 с.
23. Руденко І.В. Діагностика економічної безпеки як інструмент забезпечення ефективного управління іміджем підприємства / І.В. Руденко, Т.М. Болотова, Т.В. Кузуніч // Бізнес Інформ. – 2021. – № 1. – С. 297–302.
24. Портна О.В. Світові зміни в підходах до забезпечення фінансових критеріїв розвитку підприємств на основі врахування інтересів стейкхолдерів / О.В. Портна, Я.О. Черниш // Бізнес Інформ. – 2021. – № 1. – С. 286–292.
25. Котлюк О.І. Фінансова стійкість у системі забезпечення економічної безпеки підприємства / О.І. Котлюк, Ю.В. Тимчишин, О.М. Музичка // Бізнес Інформ. – 2021. – № 3. – С. 81–87.
26. Ендовицкая А.В. Финансовая устойчивость как фактор экономической безопасности предприятия / А.В. Ендовицкая, Т.А. Волкова // Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий. – 2015. – № 3. – С. 258–262.
27. Wyrębek H. Narzędzia wspomagające proces zarządzania wiedzą i bezpieczeństwem ekonomicznym w organizacji / H. Wyrębek // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria : Administracja i Zarządzanie. – 2015. – № 105. – P. 227–240 [Electronic resource]. – Access mode : https://repozytorium.uph.edu.pl/bitstream/handle/11331/572/Wyrebek_Narzedzia_wspomagajace_proces_zarzadzania_wiedza.pdf?sequence=1.
28. Kwieciński M. Zarządzanie Bezpieczeństwem Działalności Przedsiębiorstwa – Zarys Problematyki / M. Kwieciński // Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Wałbrzychu. – 2016. – Vol. 39, № 3. – P. 283–296 [Electronic resource]. – Access mode : http://82.177.204.10/gfx/pwskzrosno/pl/defaultopisy/1155/4/1/9_miroslaw_kwiecinski_zarzadzanie_bezpieczenstwem_dzialalnosci_przedsiębiorstwa_zarys_problematyki.pdf.

References:

1. Slovník inshomovnyh sliv, [Online], available at: <http://slovopedia.org.ua/36/53405/244683.html>
2. Nazarova, I.S. et al. (ed.) (1970–1980), *Slovník ukrai'ns'koi' movy*, in 11 vol., AN Ukrai'ns'koi' RSR, In-t movoznav. im. O.O. Potebni, Nauk. dumka, Kyi'v.
3. Busel, V.T. (ed.) (2005), *Velykyj tlumachnyj slovník suchasnoi' ukrai'ns'koi' movy : 250000*, Perun Publ., Irpin', 1728 p.
4. Gichova, N.Ju. (2010), «Diagnostyka ta pidvyshhennja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva», Abstract of Ph.D. dissertation, spec. 08.00.04, Dnipropetrovsk, 23 p.
5. Fen', K.S. (2018), «Formuvannja i zmicnennja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstv harchovoi' promyslovosti», Ph.D. Thesis of dissertation, spec. 08.00.04, Kam'janec'-Podil's'kyj, 273 p.
6. Kuzenko, O.L. (2017), «Finansovyj mehanizm zabezpechennja finansovoi' bezpeky sub'jektiv gospodarjuvannja», Ph.D. Thesis of dissertation, spec. 08.00.0, Harkiv, 253 p.
7. Mogylyna, L.A. (2015), «Upravlinnja finansovoju bezpekoju pidpryjemstv v umovah ekonomichnoi' nestabil'nosti», Abstract of Ph.D. dissertation, spec. 08.00.08, Sumy, 24 p.
8. Homenko, O.A. (2019), «Upravlinnja finansovoju bezpekoju molokopererobnyh pidpryjemstv», Ph.D. Thesis of dissertation, spec. 08.00.04, Kam'janec'-Podil's'kyj, 374 p.
9. Oleksjuk, T.V. (2016), «Formuvannja strategii' upravlinnja finansovoju bezpekoju pidpryjemstv mashynobuduvannja», Abstract of Ph.D. dissertation, spec. 08.00.04, Harkiv, 23 p.
10. Butova, T.Ju. (2019), «Finansova bezpeka pidpryjemstva tovgivli», Ph.D. Thesis of dissertation, spec. 051, K., 374 p.
11. Smachylo, I.I. (2011), «Mehanizm upravlinnja stalym rozvytkom pidpryjemstv harchovoi' promyslovosti», Ph.D. Thesis of dissertation, spec. 08.00.04, Ternopil', 235 p.
12. Nagorna, I.V. (2019), «Oblikovo-analityczne zabezpechennja upravlinnja finansovoju stijkistju pidpryjemstv tovgivli», Ph.D. Thesis of dissertation, spec. 08.00.09, HDUHT, Harkiv, 303 p.
13. Danilova, E.I. (2020), *Koncepcija systemnogo pidhodu do upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstva*, Jevropejs'ka naukova platforma Publ., Vinnycja, 342 p.
14. Modenov, A.K., Belyakova, E.I., Vlasov, M.P. and Lelyavina, T.A. (2019), *Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya*, monografiya, SPbGASU, SPb., 550 p.
15. Moroz, O.V., Karachyna, N.P. and Shyjan, A.A. (2011), *Koncepcija ekonomichnoi' bezpeky suchasnogo pidpryjemstva*, VNTU Publ., Vinnycja, 241 p.
16. Tkach, V.O., Kamushkov, O.S. and Shevchenko, V.O. (2011), *Finansova bezpeka pidpryjemstva: organizacijno-ekonomichnyj mehanizm keruvannja podatkovymy zobov'jazannjamy pidpryjemstv*, Zaporizhzhja, 168 p.
17. Shkarlet, S.M. (2007), *Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: innovacijnyj aspekt*, Knyzhkove vyd-vo NAU, K., 436 p.
18. Prohorova, V.V., Prohorova, Ju.V. and Kucherenko, O.O. (2010), *Upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstv*, UkrDAZT Publ., Harkiv, 282 p.
19. Gejec', V.M., Kyzym, M.O., Klebanova, T.S. and Chernjak, T.S. (2006), *Modeljuvannja ekonomichnoi' bezpeky: derzhava, region, pidpryjemstvo*, NDC IPR NAN Ukrai'ny, VD «INZhEK», H., 240 p.
20. Kyrychenko, O.A., Denysenko, M.P. and Sidak, V.S. (2010), *Ekonomichna bezpeka sub'jektiv gospodars'koi' dijial'nosti v umovah global'noi' finansovoi' kryzy*, IMB Universytetu «KROK», 412 p.
21. Vasylyciv, T.G. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva Ukrai'ny: strategija ta mehanizmy zmicnennja*, Aral Publ., L'viv, 384 p.
22. Kukukina, I.G. and Klimova, S.V. (2018), *Metody ekonomicheskoi otsenki ustoichivosti razvitiya predpriyatiya*, monografiya, INFRA-M, M., 202 p.
23. Rudenko, I.V., Bolotova, T.M. and Kulynych, T.V. (2021), «Diagnostyka ekonomichnoi' bezpeky jak instrument zabezpechennja efektyvnoho upravlinnja imidzhem pidpryjemstva», *Biznes Inform*, No. 1, pp. 297–302.
24. Portna, O.V. and Chernysh, Ja.O. (2021), «Svitovi zminy v pidhodah do zabezpechennja finansovyh kryterii'v rozvytku pidpryjemstv na osnovi vrahuvannja interesiv stijkholderiv», *Biznes Inform*, No. 1, pp. 286–292.
25. Kopyljuk, O.I., Tymchyshyn, Ju.V. and Muzychka, O.M. (2021), «Finansova stijkist' u systemi zabezpechennja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva», *Biznes Inform*, No. 3, pp. 81–87.
26. Endovitskaya, A.V. and Volkova, T.A. (2015), «Finansovaya ustoichivost' kak faktor ekonomicheskoi bezopasnosti predpriyatiya», *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta inzhenernykh tekhnologii*, No. 3, pp. 258–262.
27. Wyrębek, H. (2015), «Narzędzia wspomagające proces zarządzania wiedzą i bezpieczeństwem ekonomicznym w organizacji», *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria Administracja i Zarządzanie*, No. 105, pp. 227–240, [Online], available at: https://re.-pozytorium.uph.edu.pl/bitstream/handle/11331/572/Wyrebek_Narzedzia_wspomagajace_proces_zarządzania_wiedza.pdf?sequence=1
28. Kwiecinski, M. (2016), «Zarządzanie Bezpieczeństwem Działalności Przedsiębiorstwa – Zarys Problematyki», *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z siedzibą w Walbrzychu*, Vol. 39, No. 3, pp. 283–296, [Online], available at: http://82.177.204.10/gfx/pwskzrosno/pl/defaultopisy/1155/4/1/9_miroslaw_kwiecinski_zarządzanie_bezpieczeństwem_działalności_przedsiębiorstwa_zarys_problematyki.pdf

Пиршін Максим Ігорович – аспірант Поліського національного університету, ДП «Малинське лісове господарство».

Наукові інтереси:

– управління лісогосподарськими підприємствами.

E-mail: kafedrazhnaeu11@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2021.